KS. PROF. DR HAB. WOJCIECH GUZEWICZ
Uniwersytet Warmińsko-Mazurki w Olsztynie
e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

RECENZJA DOROBKU NAUKOWEGO, OSIĄGNIĘCIA HABILITACYJNEGO ORAZ AKTYWNOŚCI AKADEMICKIEJ KS. DRA MICHAŁA KŁAKUSA W POSTĘPOWANIU O NADANIE STOPNIA DOKTORA HABILITOWANEGO NAUK TEOLOGICZNYCH

1. Biogram habilitanta

Ks. dr Michał Kłakus urodził się 27 kwietnia 1978 r. w Kobiórze. Po ukończeniu w 1997 r. Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Chrobrego w Pszczynie rozpoczął formację kapłańską w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach. W roku 2003 uzyskał magisterium z teologii na podstawie pracy poświęconej udziałowi duchowieństwa katolickiego w pracach Sejmu Śląskiego pierwszej kadencji (1922–1929). 10 maja 2003 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk abp. Damiana Zimonia.

Po święceniach pracował jako wikariusz w parafiach archidiecezji katowickiej, a od 2007 r. podjął posługę duszpasterską we Francji. W latach 2007–2014 był wikariuszem parafii Mourillon w Tulonie, następnie, w latach 2014–2020, proboszczem parafii w Trans-en-Provence. Obecnie pełni posługę proboszcza w Tulonie.

Równolegle rozwijał działalność naukową. W latach 2004–2006 odbył studia podyplomowe na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, zakończone uzyskaniem licencjatu kościelnego. W 2009 r. uzyskał stopień doktora nauk teologicznych na podstawie rozprawy *Kościół katolicki na Górnym Śląsku wobec Pierwszej Solidarności w Jastrzębiu Zdroju*, przygotowanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Jerzego Myszora.

Zainteresowania badawcze ks. dra Michała Kłakusa koncentrują się przede wszystkim wokół dziejów Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku w XX wieku oraz historii polskiego duszpasterstwa emigracyjnego, szczególnie we Francji. Istotne miejsce w jego dorobku zajmują również badania nad działalnością abp. Józefa Gawliny, zarówno w okresie II wojny światowej, jak i w latach powojennych.

Habilitant jest autorem licznych artykułów naukowych publikowanych w czasopismach krajowych i zagranicznych, monografii oraz edycji źródłowych. Współpracował przy opracowywaniu *Encyklopedii historii Kościoła na Śląsku* oraz był jednym z redaktorów *Słownika biograficznego duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*. Od 2020 r. prowadzi działalność dydaktyczną w zakresie historii Kościoła we Francji.

Dorobek habilitanta tworzą zatem dwa wzajemnie uzupełniające się pola badawcze: historia Kościoła lokalnego na Górnym Śląsku oraz dzieje polskiego katolicyzmu emigracyjnego. Ich wspólnym mianownikiem jest zainteresowanie funkcjonowaniem struktur kościelnych w warunkach napięć społecznych, politycznych i ideologicznych XX wieku.

2. Ocena osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę postępowania habilitacyjnego

Podstawę ocenianego osiągnięcia habilitacyjnego stanowią dwie monografie: *Antykomunistyczna krucjata Józefa Gawliny i Józefa Marii Bocheńskiego w latach 1948–1964* (WueM, KSJ, Katowice 2026, ss. 484) oraz *Biskup Gawlina wobec Żydów w czasie II wojny światowej* (IPN, Warszawa 2024, ss. 176). Obie prace łączy osoba abp. Józefa Gawliny oraz zainteresowanie działalnością polskiego duchowieństwa poza granicami kraju, ale podejmują one odmienne problemy badawcze.

2.1. *Antykomunistyczna krucjata Józefa Gawliny i Józefa Marii Bocheńskiego w latach 1948–1964*

Pierwsza monografia podejmuje problem działalności antykomunistycznej abp. Józefa Gawliny i o. Józefa Marii Bocheńskiego OP. Tematyka ta wpisuje się w istotny nurt badań nad rolą Kościoła katolickiego w opozycji wobec systemów totalitarnych, funkcjonowaniem emigracji politycznej oraz ideowym wymiarem zimnej wojny.

Za najważniejszą wartość pracy należy uznać podjęcie problemu, który nie doczekał się dotąd całościowego opracowania. O ile działalność abp. Gawliny jako biskupa polowego Wojska Polskiego, opiekuna emigracji i jednej z najważniejszych postaci polskiego Kościoła na uchodźstwie była już przedmiotem badań, o tyle jego powojenna działalność antykomunistyczna, a zwłaszcza współpraca z o. Bocheńskim, pozostawała znacznie słabiej rozpoznana.

Istotnym walorem monografii jest szeroka podstawa źródłowa. Autor przeprowadził kwerendy w licznych archiwach krajowych i zagranicznych, w tym w archiwach watykańskich, emigracyjnych oraz w zespołach związanych ze spuścizną Gawliny i Bocheńskiego. Szczególne znaczenie posiada wykorzystanie korespondencji obu duchownych, która pozwala nie tylko odtworzyć przebieg ich działań, ale także ukazać ich sposób myślenia, język ideowy oraz wzajemne relacje. Kwerenda, obejmująca 28 archiwów, świadczy o dużej samodzielności i konsekwencji badawczej autora.

Na uwagę zasługuje próba przedstawienia antykomunizmu nie jako zbioru pojedynczych inicjatyw, lecz jako spójnego programu ideowego i organizacyjnego. Autor przekonująco pokazuje, że dla Gawliny i Bocheńskiego komunizm stanowił nie tylko zagrożenie polityczne, lecz także religijne, moralne i cywilizacyjne. Pozwala to lepiej zrozumieć motywacje obu duchownych oraz charakter katolickiego antykomunizmu rozwijanego w środowiskach emigracyjnych.

Wartościowe jest również szerokie przedstawienie pola działalności obu bohaterów. Autor analizuje ich kontakty ze środowiskami emigracyjnymi, Stolicą Apostolską, katolikami określanymi jako „postępowi", a także działania podejmowane wobec PAX-u. Szczególnie interesujący jest fragment dotyczący powstania francuskojęzycznej książki Marii Winowskiej *Dieu contre Dieu*. Autor pokazuje, że inicjatywa ta była związana z potrzebą przedstawienia zachodnim katolikom sytuacji Kościoła i katolików w Polsce oraz ideowych celów PAX-u, a Gawlina i Bocheński udzielili autorce konkretnego wsparcia (s. 287–295, 296–300).

Cennym elementem monografii jest również analiza relacji abp. Gawliny z prymasem kard. Stefanem Wyszyńskim. Autor pokazuje, że środowiska kościelne nie były całkowicie jednorodne w sposobie reagowania na komunizm. Różnice dotyczyły przede

wszystkim strategii działania. Dobrym przykładem jest kwestia roli emigracji. Kard. Wyszyński traktował ją przede wszystkim jako środowisko podtrzymujące więź duchową i kulturową z krajem, podczas gdy Gawlina większy nacisk kładł na jej funkcję polityczną i możliwość tworzenia alternatywy wobec rzeczywistości PRL. Analiza tego napięcia pozwala uniknąć uproszczonego obrazu Kościoła jako instytucji kierującej się jednym modelem działania.

Monografia wymaga jednak także wskazania pewnych ograniczeń.

Pierwsza uwaga dotyczy kategorii „krucjaty antykomunistycznej", wykorzystanej zarówno w tytule, jak i w warstwie interpretacyjnej pracy. Autor świadomie wyjaśnia metaforyczny charakter tego określenia i odwołuje się do języka źródeł, w których występuje rozbudowana metaforyka militarna. Zabieg ten jest zrozumiały, jednak z metodologicznego punktu widzenia można mieć wątpliwość, czy kategoria „krucjaty" pełni w pracy funkcję przede wszystkim analityczną, czy też interpretacyjną.

Problem dotyczy relacji między językiem badanych aktorów a językiem historyka. Istnieje ryzyko, że kategoria „krucjaty" częściowo wzmacnia perspektywę samych bohaterów i przejmuje ich wartościujący sposób opisu. W niektórych miejscach większy dystans analityczny zapewniałyby określenia takie jak „program antykomunistyczny", „strategia oporu ideowego" czy „działalność antykomunistyczna Kościoła emigracyjnego". Nie podważa to zasadności samego wyboru autora, wskazuje jednak na potrzebę wyraźniejszego rozróżnienia między kategoriami emicznymi a kategoriami analitycznymi historyka.

Drugie zastrzeżenie dotyczy proporcji pomiędzy rekonstrukcją faktograficzną a analizą problemową. Ogrom zgromadzonego materiału źródłowego stanowi niewątpliwą zaletę, jednak miejscami narracja pozostaje silnie podporządkowana kolejnym wydarzeniom, kontaktom i inicjatywom. W niektórych partiach przydałoby się pogłębienie interpretacji w szerszym kontekście przemian katolicyzmu europejskiego, polityki Stolicy Apostolskiej oraz ewolucji strategii antykomunistycznych po 1956 r.

Szersze porównanie działalności Gawliny i Bocheńskiego z analogicznymi inicjatywami innych środowisk katolickich Europy Zachodniej i Środkowo-Wschodniej pozwoliłoby również dokładniej określić, które elementy ich działalności stanowiły część szerszego zjawiska, a które były ich oryginalnym wkładem.

Pewnego pogłębienia wymaga ponadto relacja pomiędzy dwoma głównymi bohaterami pracy. Autor przekonująco ukazuje znaczenie o. Bocheńskiego jako doradcy, intelektualnego inspiratora i organizatora wielu przedsięwzięć. Można jednak zapytać, czy proporcja pomiędzy rolą Gawliny i Bocheńskiego została w pełni zrównoważona. Tytuł sugeruje równorzędne przedsięwzięcie obu duchownych, podczas gdy konstrukcja narracji pozostaje w znacznym stopniu skoncentrowana na postaci arcybiskupa.

Na osobną uwagę zasługuje strona językowa. Monografia napisana jest zasadniczo klarownym i poważnym stylem naukowym. Miejscami lekturę utrudnia jednak rozbudowana składnia. Występują również nieliczne usterki językowe i terminologiczne. Na s. 18 we fragmencie „wyznaczenie cenzury końcowej" powinno wystąpić chyba słowo „cezura" zamiast „cenzura". Na s. 65 w zdaniu dotyczącym Ignacego Schwarzbarta i gen. Władysława Sikorskiego niejasne wydaje się sformułowanie „widział w sojuszu możliwość podtrzymania ducha wzajemnej nieufności". Na s. 67 bardziej poprawna byłaby konstrukcja „nie tylko jako zagrożenia politycznego, lecz także jako rodzaju kary dziejowej". Na s. 80 znajduje się oczywisty błąd literowy „zlecienie", który należy poprawić.

W pracy występują również pewne nieścisłości terminologiczne. Dotyczy to przede wszystkim posługiwania się określeniem „Watykan" w sytuacjach, w których właściwsze byłoby wskazanie konkretnego organu Stolicy Apostolskiej. Na s. 251 i 261 sformułowania odnoszące się do odpowiedzialności przed „Watykanem" czy wskazań „Watykanu" wymagają większej precyzji. W przypadku podległości bp. Józefa Gawliny trafniejsze byłoby określenie „Stolica Apostolska", o ile właśnie na tę instytucję wskazują źródła.

Na s. 272 i 315 problematyczne jest również określenie ks. Bolesława Szkiłądzia jako „sekretarza biskupa polowego". Z dostępnych informacji wynika, że pełnił on przed wojną i na początku wojny ważne funkcje w strukturach Kurii Polowej, m.in. oficjała i kanclerza, nie był jednak osobistym sekretarzem bp. Józefa Gawliny. Ustalenie to wymaga zatem korekty.

Wskazane zastrzeżenia nie podważają zasadniczej wartości monografii. Praca stanowi istotny wkład do badań nad historią Kościoła katolickiego w okresie zimnej wojny, dziejami polskiej emigracji oraz formami ideowego oporu wobec komunizmu. Jej szczególnym walorem jest wykorzystanie szerokiej bazy źródłowej oraz próba ukazania działalności Gawliny i Bocheńskiego jako spójnego programu ideowego i organizacyjnego.

Monografię należy zatem ocenić jako wartościowe i oryginalne osiągnięcie naukowe, świadczące o samodzielności badawczej autora i jego umiejętności prowadzenia badań wymagających szerokiej kwerendy oraz łączenia perspektywy historii Kościoła, historii politycznej, dziejów emigracji i historii idei.

2.2. *Biskup Gawlina wobec Żydów w czasie II wojny światowej*

Drugą monografią wchodzącą w skład osiągnięcia habilitacyjnego jest praca *Biskup Gawlina wobec Żydów w czasie II wojny światowej* (IPN, Warszawa 2024, ss. 176). Publikacja poświęcona jest postawie bp. Józefa Gawliny wobec ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej i wpisuje się w badania nad relacjami między Kościołem katolickim, Polskimi Siłami Zbrojnymi oraz społecznością żydowską.

Podjęty temat należy uznać za istotny i wymagający szczególnej ostrożności metodologicznej. Problematyka stosunku przedstawicieli polskiego katolicyzmu do ludności żydowskiej w pierwszej połowie XX wieku należy bowiem do obszarów, w których historiografia podlegała znaczącym przewartościowaniom. Istotne jest zatem uwzględnienie zarówno deklarowanych poglądów, jak i konkretnych działań, a także historycznych uwarunkowań podejmowanych decyzji.

Największą wartością monografii jest jej wymiar źródłowy. Autor przeprowadził kwerendy m.in. w Archiwum Towarzystwa Chrystusowego w Poznaniu, Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii, Archiwum Kościoła i Hospicjum św. Stanisława w Rzymie, Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie oraz Archiwum Yad Vashem. Szczególne znaczenie mają listy osób narodowości żydowskiej kierowane do bp. Gawliny, opublikowane w aneksie. Pozwalają one spojrzeć na działalność hierarchy również z perspektywy osób zwracających się do niego o pomoc.

Warto również zwrócić uwagę na analizę działalności Gawliny w Związku Sowieckim w 1942 r. Autor pokazuje, że pomoc udzielana Żydom była elementem szerszej aktywności duszpasterskiej hierarchy, ale jednocześnie wymagała konkretnych decyzji i zaangażowania w warunkach napięć występujących w strukturach wojskowych i emigracyjnych.

Monografia posiada również znaczenie dla badań nad Polskimi Siłami Zbrojnymi na Zachodzie. Autor podejmuje bowiem problem obecności żołnierzy pochodzenia

żydowskiego w polskich strukturach wojskowych oraz reakcji władz wojskowych i duchowieństwa na występujące napięcia narodowościowe. Dzięki temu praca wykracza poza wąsko biograficzne ujęcie postaci Gawliny.

Na pozytywną ocenę zasługuje również próba uniknięcia zarówno narracji apologetycznej wobec Kościoła, jak i uproszczonych ocen charakterystycznych dla części starszej historiografii. Autor stara się analizować postawy hierarchy w kontekście epoki, uwzględniając istniejące ograniczenia i możliwości działania.

Najważniejsze zastrzeżenie dotyczy jednak stosowania kategorii „antysemityzmu" i „antyżydowskości". Autor, odwołując się m.in. do rozróżnienia obecnego w refleksji Hannah Arendt, traktuje je jako kategorie odmienne. Antysemityzm rozumiany jest jako ideologia oparta na wrogości wobec Żydów i mająca charakter rasowy, natomiast antyżydowskość jako postawa niechęci lub dyskryminacji wynikająca z uwarunkowań kulturowych, społecznych, obyczajowych i politycznych.

Autor podkreśla fundamentalne znaczenie tego rozróżnienia dla swojej analizy. Jeżeli jednak ma ono pełnić funkcję zasadniczego narzędzia metodologicznego, należałoby oczekiwać jednoznacznego określenia kryteriów pozwalających zakwalifikować konkretną postawę jako antysemicką lub antyżydowską oraz konsekwentnego stosowania tych kryteriów.

Tymczasem rozróżnienie to jest stosowane przede wszystkim w odniesieniu do bp. Gawliny. Autor pisze z jednej strony, że Gawlina nie krył swoich „poglądów antyżydowskich", z drugiej zaś analizując inne środowiska posługuje się określeniami „antysemickie", „antysemityzm Polaków" czy „antysemityzm w Wojsku Polskim". Na s. 82 „postawy antyżydowskie" pojawiają się z kolei jako określenie bliskie kategorii antysemityzmu.

Powstaje zatem problem konsekwencji metodologicznej. Jeżeli obie kategorie mają różny zakres znaczeniowy, ich stosowanie powinno opierać się na możliwie jednolitych kryteriach wobec wszystkich analizowanych aktorów. W przeciwnym razie istnieje ryzyko odmiennego kwalifikowania podobnych postaw w zależności od tego, którego podmiotu dotyczą. Zastrzeżenie to nie podważa wartości samego rozróżnienia, lecz wskazuje na potrzebę jego bardziej konsekwentnego zastosowania.

Warto również zwrócić uwagę na sposób konstruowania kontekstu dla postawy Gawliny. Autor często zestawia przejawy jego niechęci wobec Żydów z przykładami nieżyczliwej lub wrogiej postawy części środowisk żydowskich wobec Polski i Polaków. Taki kontekst jest historycznie istotny i może pomagać w wyjaśnianiu stanowiska hierarchy. Jednocześnie należy zachować ostrożność, aby kontekst nie przesłaniał analizy własnych przekonań i działań Gawliny. Istotne jest bowiem wyraźne oddzielenie funkcji wyjaśniającej od wartościującej.

Drugim ograniczeniem pracy jest stosunkowo niewielki zakres porównań. Szersze zestawienie postawy Gawliny z działalnością innych hierarchów katolickich w Polsce i Europie pozwoliłoby precyzyjniej określić specyfikę jego stanowiska. Pogłębienia wymagałaby również kwestia ewolucji poglądów hierarchy pod wpływem doświadczeń wojennych, kontaktu z uchodźstwem oraz obserwacji polityki okupacyjnej.

Mimo wskazanych uwag monografia stanowi wartościowe i oryginalne studium historyczne. Jej istotnym walorem jest przedstawienie abp. Józefa Gawliny jako postaci złożonej, której działalności nie można sprowadzić do jednej kategorii interpretacyjnej. Szczególne znaczenie posiada szeroka baza źródłowa oraz wykorzystanie materiałów

pozwalających analizować jego działalność z perspektywy osób zwracających się do niego o pomoc.

Monografię należy zatem ocenić pozytywnie jako istotny element osiągnięcia habilitacyjnego, potwierdzający samodzielność badawczą autora oraz jego zdolność do prowadzenia krytycznej analizy źródeł.

2.3. Ocena osiągnięcia jako całości

Obie monografie tworzą spójny zespół prac skoncentrowanych wokół działalności abp. Józefa Gawliny poza granicami kraju. Pierwsza analizuje jego działalność antykomunistyczną i współpracę z o. Józefem Marią Bocheńskim w latach 1948–1964, druga natomiast podejmuje problem jego stosunku do ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej.

Ich wspólnym mianownikiem jest zainteresowanie funkcjonowaniem polskiego duchowieństwa w warunkach wojny, emigracji i konfliktu ideologicznego. Istotnym walorem całego osiągnięcia jest wykorzystanie rozproszonej bazy archiwalnej oraz samodzielność autora w zakresie formułowania problemów badawczych, przeprowadzania kwerend i interpretowania źródeł.

Oryginalność osiągnięcia polega przede wszystkim na wykorzystaniu rozproszonego, w znacznej części dotychczas niewykorzystanego materiału archiwalnego oraz na podjęciu problemów badawczych, które pozwalają spojrzeć na działalność abp. Józefa Gawliny nie tylko z perspektywy biograficznej, lecz także poprzez szersze zagadnienia funkcjonowania polskiego Kościoła emigracyjnego, jego relacji ze Stolicą Apostolską oraz jego odpowiedzi na zasadnicze konflikty ideowe i społeczne XX wieku.

Zastrzeżenia przedstawione wobec obu monografii dotyczą przede wszystkim metodologii i sposobu interpretacji. Odnoszą się one do potrzeby większego dystansu wobec kategorii przejętych z języka badanych aktorów, konsekwencji w stosowaniu pojęć analitycznych, szerszego wykorzystania perspektywy porównawczej oraz zachowania właściwej proporcji pomiędzy rekonstrukcją faktograficzną a analizą problemową.

Uwagi te należy traktować przede wszystkim jako wskazanie możliwości dalszego pogłębienia warsztatu badawczego autora. Nie podważają one zasadniczej wartości poznawczej obu prac.

Całość osiągnięcia należy ocenić pozytywnie. Dwie monografie stanowią oryginalny i wartościowy wkład w badania nad historią Kościoła katolickiego XX wieku, dziejami polskiej emigracji oraz miejscem duchowieństwa w najważniejszych konfliktach politycznych i społecznych epoki.

Należy również odnotować przygotowanie anglojęzycznej wersji monografii *Biskup Gawlina wobec Żydów w czasie II wojny światowej*. Jest to wartościowy element umiędzynarodowienia rezultatów badań i zwiększenia ich dostępności dla zagranicznego środowiska naukowego. Nie stanowi jednak odrębnego osiągnięcia naukowego, lecz anglojęzyczną wersję wcześniej opublikowanej monografii.

3. Ocena dorobku naukowego poza głównym osiągnięciem habilitacyjnym

Dorobek naukowy ks. Michała Kłakusa powstały po uzyskaniu stopnia doktora należy ocenić jako konsekwentny, tematycznie spójny i wyraźnie ukierunkowany. Obejmuje on przede wszystkim dwa obszary: dzieje Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku oraz

historię polskiego duszpasterstwa emigracyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem Francji.

Po uzyskaniu doktoratu autor opublikował siedem publikacji zwartych, obejmujących monografie naukowe i edycje źródłowe, a także kilkadziesiąt artykułów w czasopismach krajowych i zagranicznych oraz opracowania w pracach zbiorowych i materiałach pokonferencyjnych. Jego publikacje ukazywały się m.in. w czasopismach „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne", „Nasza Przeszłość" i „Saeculum Christianum", a także w zagranicznych periodykach, m.in. „Revue d'Histoire ecclésiastique", „Revue d'histoire diplomatique" i „Nuova Storia Contemporanea".

Na uwagę zasługuje również obecność publikacji autora w międzynarodowych bazach cytowań: Web of Science – 4 cytowania, Scopus – 5 cytowań oraz Google Scholar – 25 cytowań.

Dorobek ten ukazuje wyraźny rozwój zainteresowań naukowych. Początkowo koncentrowały się one na historii Kościoła katowickiego i społeczno-religijnych dziejach Górnego Śląska. Z czasem autor rozszerzył perspektywę na dzieje emigracji, duszpasterstwa polskiego we Francji oraz międzynarodowe aspekty funkcjonowania Kościoła.

Szczególne miejsce zajmuje monografia dotycząca stosunku Kościoła katolickiego do pierwszej „Solidarności" w Jastrzębiu-Zdroju. Praca ta posiada istotną wartość poznawczą, ponieważ ukazuje parafię i duszpasterstwo jako przestrzeń organizowania życia społecznego w warunkach państwa komunistycznego.

Drugim ważnym nurtem stały się badania nad polską emigracją i duszpasterstwem we Francji. Szczególne znaczenie ma publikacja poświęcona korespondencji abp. Józefa Gawliny i ks. Kazimierza Kwaśnego dotyczącej duszpasterstwa polskiego we Francji w latach 1949–1963. Opracowanie to pozwala lepiej poznać mechanizmy funkcjonowania polskich struktur kościelnych na emigracji, problemy organizacyjne oraz relacje pomiędzy hierarchią kościelną a środowiskami wychodźczymi.

Wartość tego nurtu badań polega również na tym, że autor nie ogranicza się do perspektywy instytucjonalnej. Podejmuje kwestie zachowania polskiej tożsamości narodowej, relacji z państwem francuskim, sytuacji politycznej emigracji oraz stosunku środowisk kościelnych do przemian zachodzących w Polsce Ludowej.

Istotnym elementem dorobku są edycje źródłowe, w tym opracowanie rejestru pielgrzymów i podróżników polskich do Ziemi Świętej autorstwa Czesława Horaina oraz edycja korespondencji Józefa Gawliny i Józefa Marii Bocheńskiego. Tego rodzaju publikacje wymagają odpowiednich kompetencji warsztatowych i stanowią trwały wkład w rozwój badań nad dziejami Kościoła polskiego XX wieku.

Jednym z najważniejszych i konsekwentnie rozwijanych nurtów dorobku habilitanta są badania nad abp. Józefem Gawliną. Liczne artykuły dotyczące jego działalności jako biskupa polowego Wojska Polskiego i Protektora Wychodźstwa Polskiego, a także jego relacji z kard. Augustem Hlondem, kard. Stefanem Wyszyńskim i środowiskami emigracyjnymi, stanowiły podstawę do późniejszych opracowań monograficznych.

Dorobek artykułowy charakteryzuje się różnorodnością tematyczną, przy zachowaniu zasadniczej spójności problemowej. Szczególną wartość mają publikacje wykorzystujące źródła francuskie, włoskie, brytyjskie i watykańskie, dzięki czemu autor przekracza perspektywę wyłącznie krajową.

Niewątpliwym przejawem samodzielności naukowej jest prowadzenie wieloletnich kwerend w archiwach Polski, Francji, Włoch, Wielkiej Brytanii oraz Stolicy Apostolskiej.

Umiejętność pozyskiwania i wykorzystywania rozproszonych materiałów źródłowych należy uznać za jedną z najmocniejszych stron warsztatu habilitanta.

Jednocześnie należy zauważyć, że znaczna część wcześniejszego dorobku miała charakter szczegółowych studiów dotyczących konkretnych wydarzeń, instytucji i postaci. Szerzej zakrojone próby syntezy pojawiają się przede wszystkim w późniejszym okresie działalności naukowej, zwłaszcza w pracach poświęconych abp. Józefowi Gawlinie. Nie umniejsza to jednak wartości wcześniejszych publikacji, które stworzyły podstawę źródłową i metodologiczną dla obecnego etapu rozwoju naukowego.

Całościowo dorobek naukowy poza głównym osiągnięciem habilitacyjnym należy ocenić pozytywnie. Jest to dorobek dojrzały, konsekwentny i posiadający wyraźną linię rozwoju.

4. Aktywność naukowa, współpraca międzynarodowa i działalność projektowa

Aktywność naukowa ks. dra Michała Kłakusa wykracza poza działalność publikacyjną i obejmuje udział w projektach badawczych, współpracę z instytucjami naukowymi, aktywność konferencyjną, działalność dydaktyczną oraz systematyczne prowadzenie kwerend zagranicznych.

Szczególne znaczenie ma międzynarodowy wymiar jego działalności. Wynika on zarówno z podejmowanej problematyki polskiej emigracji katolickiej we Francji, jak i z wykorzystywania źródeł przechowywanych w archiwach francuskich, włoskich, brytyjskich i watykańskich.

Od 2017 r. habilitant pozostaje stałym współpracownikiem Centrum Studiów nad Historią Kościoła im. ks. prof. Wincentego Myszora. Od 2021 r. prowadzi działalność dydaktyczno-naukową z zakresu historii Kościoła we Francji w Diecezjalnym Instytucie Formacji Pastoralnej w Tulonie, afiliowanym przy Katolickim Uniwersytecie w Lyonie. Aktywność ta potwierdza jego trwałe funkcjonowanie w międzynarodowym środowisku naukowym.

Po uzyskaniu stopnia doktora ks. dr Michał Kłakus uczestniczył w krajowym i międzynarodowym życiu naukowym, wygłaszając referaty podczas ośmiu konferencji i sympozjów naukowych. Wystąpienia w języku polskim i francuskim świadczą o jego zdolności do uczestniczenia w międzynarodowym obiegu naukowym.

Na szczególne podkreślenie zasługuje również samodzielność w pozyskiwaniu środków na badania. Habilitant uzyskał dwa indywidualne granty badawcze: nr 4/03/2021 na realizację projektu *Prymas Polski Kardynał Stefan Wyszyński a Kościół we Francji* oraz nr 11/03/2024 dotyczący projektu *Korespondencja arcybiskupa Józefa Gawliny i o. Józefa Marii Bocheńskiego OP w latach 1939–1964*. Uzyskanie finansowania własnych projektów należy uznać za istotny przejaw samodzielności naukowej.

Ponadto ks. dr Michał Kłakus uczestniczył wraz z ks. prof. dr. hab. Damianem Bednarskim oraz ks. prof. dr. hab. Jerzym Myszorem z Uniwersytetu Śląskiego w projekcie badawczym poświęconym działalności abp. Józefa Gawliny, Protektora Polskiej Emigracji, oraz duszpasterzy emigracyjnych wywodzących się z diecezji katowickiej w warunkach okupacyjnych i wojennych. Projekt ten pozostaje w bezpośrednim związku z głównym nurtem zainteresowań habilitanta.

Całość tej aktywności należy ocenić pozytywnie. Potwierdza ona, że działalność naukowa ks. dra Michała Kłakusa nie ogranicza się do publikowania wyników badań, lecz obejmuje również uczestnictwo w projektach, działalność dydaktyczną, konferencyjną i współpracę międzynarodową.

5. Konkluzja końcowa

Całościowa ocena dorobku naukowego ks. dra Michała Kłakusa, obejmująca przedstawione osiągnięcie habilitacyjne, wcześniejszy dorobek publikacyjny oraz aktywność badawczą, dydaktyczną i projektową, prowadzi do wniosku, że Kandydat osiągnął wysoki poziom dojrzałości naukowej i samodzielności badawczej.

Przedstawione osiągnięcie habilitacyjne, obejmujące dwie monografie poświęcone działalności abp. Józefa Gawliny w różnych kontekstach historycznych, stanowi oryginalny i wartościowy wkład w rozwój badań nad historią Kościoła katolickiego, dziejami polskiej emigracji oraz relacjami Kościoła z najważniejszymi konfliktami politycznymi i społecznymi XX wieku.

Szczególną wartość osiągnięcia stanowi szeroka i rozproszona baza źródłowa, obejmująca materiały krajowe i zagraniczne, w tym źródła dotyczące środowisk emigracyjnych, Stolicy Apostolskiej oraz spuścizny głównych bohaterów analiz. Habilitant wykazał się umiejętnością samodzielnego prowadzenia rozległych kwerend archiwalnych, krytycznej analizy źródeł oraz konstruowania narracji historycznej łączącej perspektywę historii Kościoła, historii politycznej, społecznej i historii idei.

Na pozytywną ocenę zasługuje również wcześniejszy dorobek naukowy Kandydata. Tworzy on konsekwentną linię rozwoju obejmującą dzieje Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku oraz historię polskiego duszpasterstwa emigracyjnego, szczególnie we Francji. Monografie, edycje źródłowe i liczne artykuły świadczą o systematycznym rozwoju warsztatu badawczego oraz zdolności do podejmowania problemów o znaczeniu ponadregionalnym i międzynarodowym.

Istotnym elementem dorobku jest również aktywność naukowa wykraczająca poza publikacje: udział w projektach badawczych, pozyskiwanie grantów, działalność konferencyjna, dydaktyczna oraz współpraca z krajowymi i zagranicznymi środowiskami naukowymi. Szczególne znaczenie mają wieloletnie kwerendy prowadzone w archiwach Polski, Francji, Włoch, Wielkiej Brytanii i Stolicy Apostolskiej.

Wskazane wcześniej uwagi krytyczne dotyczące przede wszystkim stosowania niektórych kategorii analitycznych, relacji pomiędzy językiem źródeł a językiem narracji, zakresu analizy porównawczej oraz konsekwencji w stosowaniu rozróżnienia między „antysemityzmem" a „antyżydowskością" nie podważają zasadniczej wartości naukowej przedstawionego osiągnięcia. Mają one charakter uzupełniający i wskazują przede wszystkim na możliwości dalszego pogłębienia warsztatu badawczego.

Z perspektywy dyscypliny nauki teologiczne, a w szczególności historii Kościoła, najistotniejszą wartością dorobku ks. dra Michała Kłakusa jest poszerzenie wiedzy o funkcjonowaniu polskich struktur kościelnych w XX wieku, zwłaszcza w wymiarze emigracyjnym i międzynarodowym. Badania Kandydata łączą historię instytucjonalną z analizą środowisk emigracyjnych, relacji międzynarodowych oraz ideowych mechanizmów funkcjonowania katolicyzmu w warunkach wojny i zimnej wojny.

W świetle całości przedstawionego dorobku, w szczególności wartości i oryginalności osiągnięcia habilitacyjnego, a także wykazanej samodzielności badawczej i znaczącej aktywności naukowej, stwierdzam, że ks. dr Michał Kłakus spełnia wymagania stawiane kandydatom ubiegającym się o stopień doktora habilitowanego w dyscyplinie nauki teologiczne.

Przedstawione osiągnięcie habilitacyjne stanowi oryginalny i istotny wkład w rozwój badań nad historią Kościoła katolickiego XX wieku, natomiast całokształt dorobku potwierdza dojrzałość naukową, samodzielność badawczą oraz zdolność Kandydata do prowadzenia badań na poziomie wymaganym od osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego.

W związku z powyższym popieram wniosek o nadanie ks. dr. Michałowi Kłakusowi stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk teologicznych, w dyscyplinie nauki teologiczne.

Ks. Wojciech Guzewicz

Ks. prof. dr hab. Wojciech Guzewicz

Ełk, 8 września 2026 r.